

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ПРАВОСЛАВНОГО СПІВУ - ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ

Хорова культура України має вікові традиції. З X - XI ст. головним центром церковного хорового співу стає Києво-Печерський монастир. При ньому існувала відома школа, де викладали визнані доместики (співаки) та уставники (керівники) Стефан, Лука, Григорій Печерський. У той час існували два види одноголосного церковного співу - кондакарний і стихинарний. В Україні найбільш поширеним був різновид стихинарного співу - київський знаменний розспів. З часом київський знаменний спів перетворюється на багатоголосний строчний спів. Офіційне санкціонування нової форми церковного хорового виконання здійснив візантійський патріарх Мелетій Пігас у 1594 році під впливом загальнонаціонального руху, спрямованого на боротьбу з католицизмом, унією та полонізацією України. Тут важливу роль відіграли братства як демократичний рух у боротьбі проти окатоличення, соціального й національного гноблення українців. При багатьох братствах існували великі церковні хори, де розвинувся багатоголосний церковний спів на противагу католицькому органу. Підготовка у братських школах грамотних і музично освічених регентів, учителів співу і композиторів відіграла історичну роль у становленні музичного професіоналізму в Україні та у справі захисту рідної культури від полонізації.

Перший етап розвитку партесного співу пов'язаний з лаврським багатоголоссям, яке за фактурним складом було гомофонно-гармонічним. Цей тип партесного співу мав багато спільного зі строчним та народним співом. Найбільш ранні види багатоголосся у церковній музиці були пов'язані зі старою безлінійною системою крюкової нотації і відомі в історії церковної музики під назвою строчного співу, поширеного в Росії та з України. Назва ця походить від того, що над текстом окремими рядками (строчками) розміщувалися хорові партії, записані крюками. Головну мелодію - традиційний масовий наспів знаменного, київського, болгарського розспіву - вів середній голос, рідше - нижній. Цей голос мав назву «путь». Решта голосів іменувалися залежно від їх розміщення в партитурі «низ» або

«верх». Іноді до трьох голосів додавався четвертий з найбільш розвиненою й вільною мелодичною лінією, що «підголошувала», контрапунктувала основній мелодії.

Інша форма раннього партесного співу пов'язана з творами світської музики: псальмами, кантами та гімнами, що побутували у XVII ст. Раннє багатоголосся розвивалося на строго діатонічній основі. Традиційний церковний наспів («глас») зазвичай проходив у середньому або низькому голосі з приєднанням хорових партій «зверху» і «знизу». Основна мелодія іноді подвоювалася в терціях. Загалом найвищий голос був вільним у своєму русі, що нерідко призводило до виникнення неспоріднених акордів і жорстких співзвуч. Гармонія ранніх партесних творів обмежувалася основними тризвуками та їх оберненнями. Один з іноземних мандрівників чернець Гербініус з подивом і захопленням описує партесний спів: «Псальми та інші гімни там щодня різноманітно співаються із збереженням істинно народної мови музикальним способом двома високими голосами за участю тенора й баса в найсолодшій й звучній гармонії. Простий народ у них розуміє, що співає клір... тому, приєднуючи свої голоси, співає з такою гармонією, що відчуваєш себе перенесеним в атмосферу екстатичного співу...».

Про чисельність партесних творів у XVI - XVII ст., а також діяльність ряду композиторів того періоду свідчить хоча б список нот бібліотеки Луцького братства від 1627 року, який включає понад триста різноманітних партесних творів. До кінця XVII ст. характерним був дванадцятиголосний склад концертів. Найбільшого розвитку партесний стиль в Україні досяг у жанрі хорового {концерту. Хоровий партесний концерт - це розгорнутий одночастинний твір, з безперервним музичним розвитком, що складається з кількох епізодів. У XVI - XVII ст. композитори створювали прості концерти із застосуванням гармонійного багатоголосся, а з XVIII ст. партесний концерт набуває стильових рис великого віртуозного твору для хору a cappella.

Значні творчі досягнення українських композиторів були підготовлені системою хорової освіти, що здійснювалася в Україні упродовж X - XVII ст., а

традиції закладалися й розвивалися у церковно-монастирських і світських навчальних закладах. Монастирі в Україні завжди були духовними центрами православної віри, а також виконували просвітницько-педагогічну функцію. У кожному монастирі були свої вчителі, які мали "исполнять народу учение". На освітянській ниві багато зробили Іов Княжицький, Лаврентій Зизаній, Захарій Копистянський, Тарас Земка. Згодом праці Т. Земки відіграли важливу роль у розвитку співацької освіти України в XVII - XVIII ст. На початку XIX ст. хорове виконавство в Україні набуло надзвичайної популярності. Змінювалися традиції церковного хорового співу. У багатьох середніх навчальних закладах Харкова, Києва, Полтави, Чернігова хоровий спів був обов'язковим (школах, гімназіях, колегіумах, казенних училищах, інститутах шляхетних дівчат). Завдяки розвитку хорового виконавства, на західноукраїнських землях з'являються нові композиторські школи, в тому числі Перемишльська школа, одним із засновників якої був М. Вербицький.

Цікавою сторінкою музичної культури України є хорове мистецтво першої половини XX ст. Цей жанр музики був улюбленою сферою творчого спілкування композиторів, виконавських колективів і слухачів. Музичне товариство імені М. Леонтовича підтримувало діяльність 900 постійних хорів периферій. Хорові твори становили близько 70% загальної мистецької продукції. Найкращі композитори, майстри хорового жанру М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий, О. Кошиць, С. Людкевич керували хоровими колективами та вели активну просвітницьку діяльність.

Узагальнюючи вищесказане, підкреслимо, що хоровий церковний спів в Україні був школою музично-естетичного і морального виховання всіх верств населення, бо українському народові при властивій йому релігійності, музикальності та співучості, такий спів був особливо близьким. Хорове мистецтво України, стверджуючи високі естетичні ідеали, являє собою яскраву й самобутню сторінку світової та вітчизняної художньої культури.